

הסוגיא השלושים ושש – בוזקין מלח (קד ע"א, 30)

משנה

בוזקין מלח על גבי הכבש בשביל שלא יחליקו.
ממלין מבור הגדול בגלגל ומבור הגולה בשבת ומבור הקר ביום טוב.

תלמוד

בוזקין מלח על גבי וכו';

[1] רמי ליה רב איקא בר חנינא מפשרוניה לרבא:
תנן: בוזקין מלח על גבי כבש שלא יחליקו;
במקדש – אין, במדינה – לא.
ורמינהי: חצר שנתקלקלה במי גשמים – מביא תבן ומרדה!

5

שאני תבן, דלא מבטיל ליה.

[2] אמ' ליה רב אחא בריה דרבא לרב אשי: האי מלח, היכי דמי?
אי דמבטיל ליה, קא מוסיף אבנין, וכתוב: הכל בכתב מיד יי' וגו'!
ואי לא מבטיל ליה, קא הויא חציצה!

בהולכת איברים לכבש, דלאו עבודה היא.
ולא? והכתיב: והקטיר הכהן את הכל המזבחה, ואמ' מר: זו הולכת איברים לכבש!
אלא בהולכת עצים למערכה, דלאו עבודה היא.

10

[3] דרש רבא: חצר שנתקלקלה במי גשמים – מביא תבן ומרדה בה.

איתיביה רב פפא לרבא:
כשהוא מרדה אינו מרדה לא בסל ולא בקופה אלא בשולי קופה!

15

הדר אוקי רבא אמורא עליה ודרש: דברים שאמרתי בפניכם, טעות הן בידי,
ברם כך אמרו משום ר' אליעזר:
כשהוא מרדה, לא ירדה בסל ולא בקופה אלא בשולי קופה.

חילופי הנוסחאות

[2] **חנינא** כן הוא גם בדפוס פאס (לפי עדות בעל דקדוקי סופרים [רד ע"ב, אות ל]), אולם ביתר עדי הנוסח ליתא 'חנינא' או 'חנינא', ומסתבר שנשמט בשגגה. **מפשרוניא** בענף **מד**: "מפרשונא" או "מפרשונא", ועיינו דקדוקי סופרים (שם). וראו אשל, ישובי בבל, עמ' 219; אופנהיימר, בבל, עמ' 349-351. [9] **לא מבטיל ליה** בדפוס ראשון נקטו לשון הוה מתמשך: "דלא קא מבטיליה", ככל הנראה בהשפעת הפסוקית הצמודה: "קא הויה חציצה". [17] **משום ר' אליעזר** כן הוא גם בדפוסים, ובוודאי שגגה היא, וכבר תמה הלבני (עמ' רסט, הערה 4): "מאיך באה הטעות 'משום ר' א'?" ובקטע גניזה ובכ"י מיינכן ליתא.

מסורת התלמוד

[13, 5] **חצר שנתקלקלה** תוספתא שבת יד ד (עמ' 65); ירושלמי י יג, כו ע"ד. [8-9] **אי דמבטיל ליה קא מוסיף אבנין** חולין פג ע"ב. [11] **והקטיר הכהן (המדרש)** יומא כז ע"א; חגיגה יא ע"א; זבחים ד ע"א, יד ע"ב, כד ע"ב, לח ע"א; מנחות י ע"א. [15, 18] **כשהוא מרדה** תוספתא וירושלמי הנ"ל. [13-16] **דרש רבא... רב פפא... אוקים אמורא** בבא בתרא קכו ע"א; זבחים צד ע"ב; נדה סח ע"א. [16] **הדר אוקים** ברכות לז ע"ב; שבת סג ע"ב; עירובין טז ע"ב; יבמות כ ע"ב, עו ע"א; בבא בתרא קכו ע"א, קלא ע"א; סנהדרין סא ע"א; מכות ח ע"ב; זבחים צד ע"ב; מנחות יב ע"ב, צז ע"א; חולין נו ע"א; נדה סח ע"א.

רש"י

בוזקין מלח מפוזרין ומכתתין על הכבש מפני שחלק הוא, וכשגשמים נופלין עליו הוא מחליק. **בוזקין** לשון כיתות, כדאמר בפרק שני דיומא (כב ע"ב): "ממאי דהאי ויפקדם בבזק מידי דמיבוק הוא". ועוד: "כמראה הבזק" מפרש בחגיגה (יג ע"ב) כאור היוצא בין החרסים שאופין בהן זהב והם נקובים וסדוקים, ולכשיוצא, יש בו כמראה ירקרק או אדמדם. **וממלאין מבור הגדול ומבור הגולה** כך שמן, ושניהם בלשכת העזרה. **בגלגל טורין** בלעז, אבל במדינה לא. וטעמא מפרש בגמרא שמא ימלא לגינתו ולחורבתו. **ומבור הקר ביום טוב** ולא בשבת, ובגמרא מפרש מאי ניהו.

מפשרוניא מקום. **ומרדה בה** שוטח בה. **דלא מבטיל ליה** וליכא משום אשוויי גומות דמלאכה היא בשבת, דהוי כבנין, דאידי דחזי למאכל בהמה או לטיט החומות לא מבטיל לה התם, אבל מלח, משנדרס ברגל, מסתמא מבטיל ליה ובמדינה אסור. **קא מוסיף אבנין** ואפילו בחול אסור להוסיף על המזבח, דכתיב: "הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל", שהבנין נמסר לדוד על ידי נביאים שלא להוסיף ושלא לגרוע, ואית דנקיט לה משום שבות, ולא היא, דהא בכסוי הדם בשחיטת חולין (חולין פג ע"ב), דאיירי בחול, הכי נמי פרכינן. **הא קא הויה חציצה** בין רגליהם לכבש, וחציצה כי האי גוונא פסולה, דתנן בשחיטת קדשים (זבחים טו ב): "כל הזבחים שקבל דמם זר ואונן ערל, יושב ועומד על גבי כלי, על גבי רגל בהמה ורגל חברו פסול", והתם יליף טעמא. **בהולכת אברים לכבש דלאו עבודה היא** דקא סלקא דעתך, לעולם לא מבטיל ליה אלא לאחר דריסה מולחין ממנו עורות קדשים. ודקשיא לך: הא הויה חציצה, לא תיקשי, דהך דקתני בוזקין מלח, בהולכת אברים לכבש קאמר, דלאו עבודה, דקא סלקא דעתך השתא דכיון דכל הכפרה תלויה בדם, אף על גב דהקטר חלבים הויה עבודה, הולכה דידהו מיהא לא חשיב. **והקריב הכהן את הכל** רישיה דקרא "והקרב והכרעים ירחץ במים" וגו', אלמא: באברים קמשתעי קרא, ומדבעי כהונה, שמע מינה עבודה היא. **ומרדה בה** לדרוס עליה. לא בסל ולא בקופה — כדרך חול. **שולי הקופה** שנשתברו ונשארו השוליים.

פירוש הסוגיא

תקציר

בעלי הגמרא קבעו בסוגייתנו שלושה דיונים הנסבים על משנתנו המתירה לבזוק מלח על גבי הכבש. בפיסקא [1] מובא שרב איקא בר חנינא מפשרוניה דייק ממשנתנו שההיתר לבזוק מלח חל דווקא בתחומי המקדש ולא במדינה. מצויד בהנחה זו הקשה על רבא כיצד ניתן ליישב את משנתנו עם מקור תנאי אחר אשר בו מפורש שמותר לרדות (= לרדד, לשטוח) תבן בחצר שהוצפה במימי גשמים. לדעתו, כך נראה, שטיחת תבן בחצר דומה לפיזור מלח, וקשה אפוא מדוע התירו חכמים לשטוח תבן שעה שאסרו לבזוק מלח. על תיובתא זו השיב רבא: "שאני תבן, דלא מבטיל ליה".

בפיסקא [2] מסופר שרב אחא בריה דרבא הקשה לרב אשי כיצד ניתן לבזוק את המלח על הכבש, הרי אם יבטלו "קא מוסיף אבנין", ואם לא יבטלו "קא הוא חציצה"! החשש שמא פיזור המלח על גבי הכבש הוא הוספה על הבניין, מלאכותי, ועל כן נראה לשער שהקושיא היא מעין בבואה של הדיון הסתמאי הנזכר בחולין פג ע"ב, שם דנו בחובת כיסוי הדם בקודשים. בסוגיית חולין, כשדנו בביטולו של עפר בקרקע בית המקדש, הקושיא "קא מוסיף אבנין" מובנת במידה רבה. אולם בסוגייתנו, כשמדובר במלח, היא נראית מאולצת למדי. לרב אשי מיוחסת התשובה "בהולכת איברים לכבש, דלאו עבודה היא". אמנם נראה לקבל את הצעתו של ר"ד הלבני שרב אשי לא העלה על דעתו שהולכת איברים לכבש אינה עבודה ושהתשובה לשאלתו של רב אחא בריה דרבא התנסחה על ידי בעלי הגמרא בשני שלבים: תחילה קבעו הצעה העתידה להידחות: "בהולכת איברים לכבש, דלאו עבודה היא", ורק בשלב השני, הבא לאחר הדחייה, קבעו את התשובה היכונה: "בהולכת עצים למערכה, דלאו עבודה היא".

בפיסקא [3] מסופר שבהודמנות מסוימת דרש רבא שישנו היתר לרדות תבן בחצר שנתקלקלה במי גשמים. תלמידו, רב פפא, השיג על היתר גורף זה בצטטו את המשכה של הברייתא: "כשהוא מרדה אינו מרדה לא בסל ולא בקופה אלא בשולי קופה". עולה אפוא שרבא לא הכיר את כל הברייתא אלא דווקא את חלקה הראשון, שאותו ידע אולי מקושייתו של רב איקא בר חנינא מפשרוניה. לאחר שנודעה טעותו, "אוקי רבא אמורא עליה דרש: דברים שאמרת בפניכם טעות הן בידי, ברם כך אמרו...". העמדת האמורא על ידי רבא נועדה לוודא שהמסר המתוקן ייקלט בקרב כל הקהל, שהרי האמורא מסוגל לחזור על דברי החכם בקול רם וברור.

מבוא

משנתנו מתירה איסור שבות במקדש: ¹ לבזוק ² מלח על גבי הכבש בשביל שלא יחליק. ³ בעלי הגמרא קבעו בסוגייתנו שלושה דיונים הנסבים על משנתנו. ⁴ הם פתחו בהשוואתה לברייתא המתירה שטיחת תבן בחצר שהוצפה במים, המשיכו בבעיות הלכתיות העלולות להתעורר עם פיזור המלח על הכבש וחתמו בדיון קצר שהתפתח בעקבות הברייתא הנ"ל.

[1] רמי ליה... במדינה לא ורמינהי חצר שנתקלקלה במי גשמים מביא תבן ומרדה

רב איקא בר חנינא ⁵ מפשרוניה דייק ממשנתנו שההיתר לבזוק מלח חל דווקא בתחומי המקדש, ולא במדינה. מצויד בהנחה זו הקשה על רבא כיצד ניתן ליישב את משנתנו עם מקור תנאי אחר אשר בו מפורש שמוותר לרדות (= לרדד, לשטוח) תבן בחצר שהוצפה במימי גשמים. לדעתו, כך נראה, שטיחת תבן בחצר דומה לפיזור מלח, ⁶ וקשה אפוא מדוע התירו חכמים לשטוח תבן שעה שאסרו לבזוק מלח. נוסח שונה, מעין לישנא אחרינא, מצוי בפירושו של רבינו חננאל (עמ' רכו):

ורמינהי: חצר שנתקלקלה בימי הגשמים מביא תבן וממדה (!) ⁷ בה. תבן – אין; מלח – לא. ופרקינן: אמאי לא בזיק תבן על גבי הכבש? משום דתבן לא מבטיל ליה! וכיון דלא מבטיל ליה – חוצץ, ואישתכח דלא מסגי בכבש...

בנוסחו של רבינו חננאל הדיוק אינו ממשנתנו כי אם מהברייתא, ⁸ ומטרתו היא להוכיח שמבחינה הלכתית עדיף לפזר תבן מאשר מלח. הדיוק הוא אפוא תשתית לקושיא הבאה לאחוריו: מדוע התירו לבזוק מלח ולא הסתפקו בשטיחת תבן על כבש המזבח בשבת.

- השוו: גולדברג, עמ' 311. לדעת גולדברג, משנתנו לא נוסחה בדגם המשווה את הדין במקדש לזה שבמדינה משום ש"מדובר כאן בדברים הנמצאים רק במקדש או בסביבתו, וכן אין בענינים אלו צורה של שבות חמורה שתהיה אסורה במקדש". ברם דומה שטעמים אלו אינם משכנעים דים, שהרי אפשר שיבקש אדם לבזוק מלח גם במדינה. ואולי יש כאן הלכה עתיקה מתקופת הבית שלא ראו מקום לנסחה מחדש.
- לביטוי 'בזוקים' הוצעו שני פירושים. רש"י פתח את דבריו בקביעה כפולה: "בזוקין = מפזרין ומכתתין", אולם בהמשך צמצם (ראו פרנקל, רש"י, עמ' 98, 101): "בזוקין לשון כיתות", ובעקבותיו קבע יאסטרוב במילונו (עמ' 154, ערך בָּזַק): "to break, crush". לעומתו, רב נסים גאון (ספר המפתח, עמ' כו), הערוך (ערך בזק, ב, עמ' 33-34) והרמב"ם (פירוש המשנה, עמ' צט) קבעו ש'בזיקה' = עניין פיזור חריקה (הרמב"ם כתב: "ירש וירמי" = *ירש וירמי* = יפזרו ויזרקו). וכבר הסכימו החוקרים החדשים שאכן כך יש לפרש מילה זו וכפי שמצינו משמעות דומה בערבית: *بَزَقَ*, בסורית: *ܒܙܩܐ*, ובמנדית: BZQ. ראו מילון BDB, עמ' 103; מילון בן-יהודה, עמ' 500; בוירין, ללקסיקון התלמודי, ב, עמ' 114; מילון אטימולוגי, עמ' 68; פרידמן, השוכר – הפירושים, עמ' 147; מילון KBR, עמ' 118; סוקולוף, מילון ארמית בבליית, עמ' 195.
- ייתכן שהכוונה היא לחשש מפני שכבת קרח דקה העלולה להיווצר בבוקר ירושלמי קר על כבש המזבח שהיה בעל שיפוע חד ביותר, קרוב ל-30°. ראו בן-נון, מלח, עמ' 77-78. אפשרות אחרת הועלתה בפירוש הרמב"ם למשנה (עמ' צט): "שלא יתחלק עלי מחמת שמונית הדבר הזב שם, לפי שהיו גורשין את הבשר על גבי הכבש, כמו שיתבאר במקומו במסכת תמיד". ואולם הסיבה שנתן רש"י (קד ע"א ד"ה בזוקין מלח): "וכשהגשמים נופלין עליו הוא מחליק", אינה מחזורת, שכן המלח נמס במים ואינו מונע החלקה.
- קביעה זו אינה מבקשת לטעון דבר בשאלת סידור התלמוד וקביעת הסוגיות אצל המשניות. ראו רוזנטל, עריכות קדומות, עמ' 155-156. בכל אופן, מניתוח הסוגיא נראה שבעלי הגמרא הותירו את סוגייתנו במצב גולמי וראשוני ללא ניסיון לקשר ולפשר בין הקטעים השונים. כך לדוגמה, מפיסקא [1] עולה שמלח מבטלו ו"שאני תבן דלא מבטל ליה" (אך ראו הצעתו של בעל גאון יעקב [קד ע"א ד"ה והא דשני, עמ' תטו]). ואולם מאופן ניסוח שאלתו של רב אחא בריה בפייסקא [2]: "האי מלח היכי דמי ... אי דמבטיל ליה", ובוודאי מתשובת רב אשי: "בהולכת איברים... בהולכת עצים", שאינה סותרת את הנחת היסוד שבשאלת רב אחא בריה דרבא, נראה – כפי שהסיק הלבני (עמ' רע) – שרב אשי ורב אחא בריה דרבא לא הכירו את דברי רבא בפייסקא [1]. על אמורא זה ראו מה שכתבנו לעיל, עמ' 227, הערה 2.
- גם בירושלמי (י יג, כו ע"ד) הסבו ברייתא זו על משנתנו, וייתכן שגם בארץ ישראל ראו דמיון בין פעולת הבזיקה (המותרת דווקא במקדש) לפעולת הרדייה והזכירו הלכה זו בין הלכות אחרות העוסקות בפעולות שלהן אופי סקולרי. ראו ליברמן, תוספתא כפשוטה, עמ' 32, ודברינו להלן ד"ה כשהוא מרדה לא ירדה בסל ולא בקופה אלא בשולי קופה, עמ' 371.
- "ממדה" – כך בשתי ההיקריות בדברי רבינו חננאל. וייתכן שיש כאן השפעה מן הערבית, מהשורש *מד*. השוו המילה *מדג*, שמשמעה to spread (ראו מילון ערבית קלאסית, עמ' 711).
- הדיוק מן הברייתא תמוה – וכי יעלה על הדעת לפזר גושי מלח בחצר מוצפת מים?! טענה נוספת שניתן להעלות כנגד הדיוק אליבא דרבינו חננאל היא שמתוך ההקשר שבו מופיעה הלכה זו בתוספתא (שבת יד ד [עמ' 65]) – הלכות מוקצה – הרי שהיא באה בעיקר להתיר איסור מוקצה ולכן נשנתה דווקא בתבן. ולנוכח בעיות הנוסח בפירושי רבינו חננאל שהגיעו לידינו (ראו תא-שמע, הספרות הפרשנית לתלמוד, א, עמ' 137) ייתכן שצדק הלבני (עמ' רסט, הערה 2) כשתהה שמה הנוסח הנכון בדברי רבינו חננאל הפוך: "מלח – אין; תבן – לא".

שאני תבן דלא מבטיל ליה

דומה שעיון בברייתא במלואה היה מאפשר לדחות את הרומיא של רב איקא בר חנינא. הרי כפי שמובא בפיסקא [3] להלן, הברייתא מסייגת את ההיתר וגורסת שיש לערוך שינוי בשעת שטיחת התבן, ונמצא לפי זה שבברייתא מצויה קולא מיוחדת שאין מקום להשוותה לדין שנזכר במשנתנו.⁹ ולא זו בלבד, אלא שלפי המקבילות בתוספתא ובירושלמי, ההיתר ניתן רק במקרה דחק גדול: "...והיה בה בית אבל או בית משתה", ובוודאי קשורות שתי עובדות אלו האחת בשנייה, שהרי בספרות התנאית מצאנו לא אחת איסור לבצע פעולה מסוימת כשלצדו היתר לבצע אותה פעולה בשינוי.¹⁰

אולם בעלי הגמרא(?)¹¹ בחרו לצעוד באפיק אחר והשיבו: "שאני תבן, דלא מבטיל ליה". מילים אלו יש להבין באופן שונה לפי כל אחת מהגירסאות שהבאנו לעיל. לגירסא הרווחת, שלפיה הקושיא שהועלתה היתה מדוע התירה הברייתא את שטיחת התבן במדינה בעוד היא אוסרת בזיקת מלח שם, משמעה של התשובה היא שיש להחמיר במלח יותר מן התבן, שהרי מלח מתבטל. בסמוך [2] מבואר שהבעייתיות בביטול המלח היא שיש בכך איסור הוספה על בניין ומסתבר שהכוונה היא לאיסור בונה בשבת שיש בביטול המלח לגבי הקרקע שעליה הוא מונח, וכפי שפירש רש"י כאן:¹² "...משום אשוויי גומות דמלאכה היא בשבת, דהוי כבנין... אבל מלח, משנדרס ברגל, מסתמא מבטל ליה ובמדינה אסור".¹³ ואילו לגירסת רבינו חננאל, שלפיה השאלה היתה מדוע פיזרו מלח ולא תבן על כבש המזבח בשבת, התשובה מובנת היטב, גם כן על פי הנאמר בפיסקא [2]. מקרנה השנייה של הדילמה המוצגת שם עולה שהלכות חציצה מחייבות שהחומר המפוזר על גבי הכבש יתבטל לגביו, ולכן אפוא פיזרו מלח ולא תבן.

[2] אמ' ליה רב אחא בריה דרבא לרב אשי האי מלח היכי דמי אי דמבטיל ליה... ואי לא מבטיל

רב אחא בריה דרבא¹⁴ הקשה לרב אשי כיצד ניתן לבזוק את המלח על הכבש, הרי אם יבטלו "קא מוסיף אבנין", ואם לא יבטלו "קא הויא חציצה"! החשש שמא פיזור המלח על גבי הכבש הוא הוספה על הבניין, מלאכותי, ועל כן נראה לשער שהקושיא היא מעין בבואה של הדיון הסתמאי הנזכר בחולין פג ע"ב, שם דנו בחובת כיוסי הדם בקודשים: "היכי לעביד? ליתיב וליבטליה – קא מוסיף אבנין, וכתוב: הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל; לא ליבטליה – קא הוי חציצה!". בסוגיית חולין, כשדנו בביטולו של עפר בקרקע בית המקדש, הקושיא "קא מוסיף אבנין" מובנת במידה רבה. אולם בסוגייתנו, כשמדובר במלח, היא נראית מאולצת למדי.

בכ"י אוקספורד ובדפוסים נוסף חלק מן הפסוק "הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל כל מלאכות התבנית" (דברי הימים א כח יט). מסתבר שהוספה זו באה בהשראת פירושו של רש"י (קד ע"א ד"ה קא מוסיף אבנין), המצטט פסוק זה כדי להבהיר שהבעייתיות שבהוספה על הבניין קשורה להלכות קדשים: "ואפילו בחול אסור להוסיף על המזבח, דכתוב: 'הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל', שהבנין נמסר לדוד על ידי נביאים, שלא להוסיף ושלא לגרוע". רש"י שלל את

9 וכבר הצביע המהרש"א (ד"ה דף קד, עמ' 34) על העובדה שלאור הנאמר בפיסקא [2], הקושיא בפיסקא [1] מתיישבת רק על פי הנאמר בפיסקא [3], שם עולה שהתירו שטיחת תבן במדינה דווקא בשינוי. והשוו: גאון יעקב (קד ע"א ד"ה לא ירדה בסל כו', עמ' תטו).

10 ראו לדוגמה: משנה שבת יט ב ועוד שפע דוגמאות אצל קוסמן, עובדין דחול, עמ' 33, הערה 9.

11 הלכתי (עמ' רע) מתלבט אם התשובה היא של הסתמא דגמרא או של הנשאל – רבא.

12 קד ע"א ד"ה דלא מבטל ליה. זאת אף שבפיסקא [2] הוא פירש שהמילים 'קא מוסיף אבנין' מכוונות לאיסור להוסיף על בניין המקדש, ראו להלן.

13 והשוו לשון המאירי בחידושו, עמ' רכ. אפשרות נוספת, שלמיטב ידיעתי לא הועלתה בספרות הראשונים בהקשר לסוגייתנו, היא שעצם הפעולה המשפטית-דתית של ביטול, אסורה בשבת. לנושא זה ראו ספר המנוחה הלכות סוכה ולולב ד יג (עמ' שפ); נשמת אדם קמו; שו"ת רב פעלים ג כה.

14 על חכם זה ועל יחסו לרב אשי ראו ההפניות במפתח האמוראים, בערכו, אצל כהן (רבינא, עמ' 284).

האפשרות הפרשנית שלפיה הבעייתיות שבהוספה על הבניין נובעת מהלכות שבת, שהרי בסוגיית חולין הנ"ל, העוסקת בבעיה המתעוררת לאו דווקא בשבת, הקשו ממש במילים אלו ואף הביאו פסוק זה, ושם בוודאי התכוונו לבעיה הנובעת מהאיסור להוסיף על בניין המקדש. אולם משום שמדובר במעין בבואה לנאמר בסוגיית חולין ולא בהקבלה מושלמת אפשר ואפשר שאין הכרח לפרש את השאלה בסוגייתנו באותו אופן שבו היא משמשת במקור. אדרבה, דומה שההסבר הפשוט הוא שרב אחא בריה דרבא התייחס לבעיה הנובעת מהלכות שבת. הרי בפיסקא [1], כשאמרו "שאני תבן דלא מבטיל ליה", ודאי התייחסו להלכות שבת, ומסתבר שכך יש לפרש את הביטוי הזהה הבא מספר מילים לאחוריו.

בהולכת איברים לכבש דלאו עבודה היא... והכתיב... אלא בהולכת עצים למערכה דלאו עבודה

מסתברת הערתו של ר"ד הלבני (עמ' רסט) ש"קשה לתאר שרב אשי לא ידע שהולכת אברים לכבש עבודה היא... והוא הובא בכמה פעמים בש"ס". נראית אפוא הצעתו שהתשובה שניתנה לשאלתו של רב אחא בריה דרבא התנסחה על ידי בעלי הגמרא בשני שלבים. תחילה קבעו הצעה העתידה להידחות: "בהולכת איברים לכבש, דלאו עבודה היא", ורק בשלב השני, הבא לאחר הדחייה, קבעו את התשובה היכונה: "בהולכת עצים למערכה, דלאו עבודה היא".

[3] דרש רבא חצר שנתקלקלה... איתיביה רב פפא לרבא כשהוא מרדה אינו מרדה לא בסל

בהודמנות מסוימת דרש¹⁵ רבא שישנו היתר לרדות תבן בחצר שנתקלקלה במי גשמים. תלמידו, רב פפא,¹⁶ השיג על היתר גורף זה בצטטו את המשכה של הברייתא: "כשהוא מרדה אינו מרדה לא בסל ולא בקופה אלא בשולי קופה". עולה אפוא שרבא לא הכיר את כל הברייתא אלא דווקא את חלקה הראשון, שאותו ידע אולי מקושייתו של רב איקא בר חנינא מפשרוניה.¹⁷

הדר אוקי רבא אמורא עליה ודרש דברים שאמרתי בפניכם טעות הן בידי ברם כך אמרו

לאחר שנודעה טעותו,¹⁸ "אוקי רבא אמורא עליה ודרש: דברים שאמרתי בפניכם טעות הן בידי, ברם כך אמרו...". העמדת האמורא על ידי¹⁹ רבא נועדה לוודא שהמסר המתוקן ייקלט בקרב כל הקהל, שהרי האמורא מסוגל לחזור על דברי החכם בקול רם וברור.²⁰ אזכור להעמדת אמורא מצינו בתלמוד הבבלי כעשר פעמים בהקשרים אגדיים²¹ ובהקשרים הלכתיים מגוונים. ואילו

15 על הביטוי 'דרש ר' פלוני' ראו מאיר, הסיפור הדרשני, עמ' 15 ואילך.

16 ראו אלבק, מבוא לתלמודים, עמ' 417-418.

17 ראו הלבני, עמ' רע.

18 הלבני (עמ' רע) טוען שרבא לא טעה, שהרי בדבריו המקוריים ציטט במדויק את חלקה הראשון של הברייתא. לכן הוא מסיק שהדיבור 'דברים שאמרתי בפניכם טעות הן בידי' הועבר לכאן בטעות מן המקבילות. ברם אין הכרח בהשערה זו, שהרי ציטוט חלקי של ההלכה הוא בכהינת טעות. ובתוספות הרא"ש (קד ע"א ד"ה דברים, עמ' קטו) איתא: "פי' הייתי סבור דמותר להביאו לכל דבר כדקדנתי בברייתא סתמא מביא תבן ומורה בה, והא ליתא אלא כדתיני בברייתא בתרייתא, דאינו מורה אלא בשינוי".

19 "עליה" משום שרבא ישב והאמורא עמד. ראו לדוגמה, רש"י שבת פח ע"א על אודות המעשה: "דרש ההוא גלילאה עליה דרב חסדא", "לפי שרב חסדא יושב והדרשן עומד קאמר עליה, דדומה כמי שהעומד למעלה מן היושב". וראו הדיון המקיף אצל אברמסון, עניינות, עמ' 280-282.

20 ראו המובאות אצל סוקולוף, מילון ארמית בבלי, ערך אמורא, עמ' 139.

21 כשחכם מבקש לשלול פרשנות אגדית של חכם אחר. ראו תענית ח ע"א; סנהדרין מד ע"א.

כמקרה המתואר בסוגייתנו, שרבא העמיד אמורא כדי לתקן את טעותו שנתבררה לו מתוך ביקורת שהעלה תלמידו רב פפא, מצינו עוד בשלוש סוגיות (בבא בתרא קכו ע"א; זבחים צד ע"ב; נדה סח ע"א).

כשהוא מרדה לא ירדה בסל ולא בקופה אלא בשולי קופה

בתוספתא שבת יד ד (עמ' 65) שנינו: "חצר גדולה שירדו בה גשמים והיה בה בית האבל או בית המשתה²² – מביא תבן בקופה ומרדיד, ובלבד שלא ירדה בידו ובקופה כדרך שעושה בחול"²³. כלומר, שני סיוגים נשנו כאן: (א) ההיתר תקף דווקא לצורך מצווה; (ב) הפעולה מותרת דווקא בשנינו, "שלא ירדה בידו ובקופה כדרך שעושה בחול". במסגרת עיסוקו הנרחב במשמעות הפסוקית "כדרך שהוא עושה בחול" התלבט אדמיאל קוסמן (עובדין דחול, עמ' 33) באופן שבו יש לפרש את הסיוג השני שבתוספתא:

האם הפסוקית "כדשע"ב" הינה תיאור אופן שוה ומקביל לתיאור האופן הראשון "ירדה בידו ובקופה", ושעל כן יהיה עלינו להסיק כי רדיה בידו ובקופה היא היא רדיה "כדרך שעושה בחול" שנאסרה, או שמא הכוונה לתיאור אופן אחד: "ירדה בידו ובקופה כדרך שעושה בחול", ובאה התוספתא לפי זה להדגיש כי רק רדיה בידו ובקופה כדשע"ב נאסרה, אך הותרה שלא כדרך העושים בחול.

הר"ש ליברמן²⁴ צידד באופן כללי בגישה הראשונה, ולפי זה, הפסוקית "כדרך שהוא עושה בחול" מפרשת את טעמו של האיסור, וכפי שהדגיש בדבריו: "ומחמת מעשי חול אתינן עלה", כלומר ההלכה אוסרת ביצוע פעולות בעלות אופי סקולרי שאינן מתאימות לקדושת השבת. ואולם מן הבבלי, הנוקט: "וכשהוא מרדה בה אינו מרדה לא בסל ולא בקופה אלא בשולי קופה"²⁵, עולה בבירור שהוא פירש את התוספתא כאופן השני שהציג קוסמן, כלומר שהברייתא באה להדגיש שרק רדיה ביד ובקופה כדרך שעושים בחול נאסרה, אך הותרה שלא כדרך שעושים בחול. פרשנות זו עולה בקנה אחד עם התפיסה הבבלית המצטיירת מן התלמוד הבבלי שאינו רואה באופי סקולרי של מעשים מסוימים סיבה מספקת לאוסרם בשבת.²⁶

22 הביטוי 'בית המשתה', המציין בית שחוגגים בו נישואין, מופיע פעמים רבות בצמוד ל'בית האבל' ובניגוד לו. ראו פרידמן, ארטסקרול, עמ' 83-87.

23 בירושלמי: "ובלבד שלא יעשה בשבת כדרך שעושה בחול".

24 ראו תוספתא כפשוטה, עמ' 32, 298.

25 על הביטוי 'שולי קופה' ראו תוספות (קד ע"א ד"ה דרש רבא חצר): קרויס, קדמוניות התלמוד, א/ב, עמ' 401-402.

26 עוד בנושא זה ראו לעיל, עמ' 319, הערה 1; קוסמן, שם, עמ' 112-132.